

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

19(28)

2019

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

TAUTOS TYRIMŲ IŠTAKOS IR ANTROPOLOGIJA

Sudarytoja VIDA SAVONIAKAITĖ

THE ROOTS OF THE STUDY OF PEOPLE AND
NATIONS AND ANTHROPOLOGY

Edited by VIDA SAVONIAKAITĖ

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

VILNIUS 2019

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – mokslinis etnologijos ir socialinės ir kultūrinės antropologijos žurnalas. Jame spausdinami recenzuojami straipsniai, konferencijų pristatymai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas pristato mokslo aktualijas ir skatina teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Lithuanian Ethnology: Studies in Social Anthropology and Ethnology – is a peer reviewed journal of ethnology and social and cultural anthropology. It publishes articles, conference presentations, book reviews and review articles, which may be in Lithuanian or English, primarily focused on Lithuania, Central and Eastern Europe. The journal represents current debates and engages in methodological discussions.

REDAKCIŅĖ KOLEGIJA / EDITORIAL BOARD

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius / Editor-in-Chief)

Vytauto Didžiojo universitetas / Vytautas Magnus University, Kaunas, Lithuania

Auksuolė Čepaitienė

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

Jonathan Friedman

Kalifornijos universitetas / University of California, San Diego, USA

Jonathan Hill

Pietų Iliinojaus universitetas / Southern Illinois University, Carbondale, USA

Neringa Klumbytė

Majamio universitetas / Miami University, Ohio, USA

Ullrich Kockel

Heriot-Watt universitetas / Heriot-Watt University, Edinburgh, UK

Orvar Löfgren

Lundo universitetas / Lund University, Sweden

Jonas Mardosa

Lietuvos edukologijos universitetas / Lithuanian University of Educational Sciences, Vilnius, Lithuania

Žilvytis Šaknys

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

REDAKCIŅĖS KOLEGIJOS SEKRETORĖ / EDITORIAL ASSISTANT

Danguolė Svidinskaitė

Lietuvos istorijos institutas / Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania

Lietuvos istorijos institutas / Address of the Publisher: Redakcinės kolegijos kontaktai / Editorial inquiries:

Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius

Tel. / Phone: + 370 5 262 9410

<www.istorija.lt>

El. paštas / E-mail: etnolog@istorija.lt

vytis.cubrinskas@vdu.lt

Žurnalas registruotas / The Journal indexed in:

European Reference Index for the Humanities (ERIH)

EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Academic Search Ultimate, Energy and Power Source, SocINDEX with Full Text, Sociology Source Ultimate

Modern Language Association (MLA) International Bibliography

Laidybą finansavo Lietuvos mokslo taryba pagal Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą (Sutartis Nr. S-LIP-19-58)

TURINYS / CONTENTS

Pratarmė (<i>Vytis Čiubrinskas</i>)	5
Editorial (<i>Vytis Čiubrinskas</i>)	7
Atsisveikinant su Christianu Giordano / Obituary for Christian Giordano	9
<i>Christian Giordano</i>	
Politinis korektiškumas: antropologinė „geradarystės“ forma	11
Straipsniai / Articles	
Tautos tyrimų ištakos ir antropologija / The Roots of the Study of People and Nations and Anthropology	
<i>Vida Savoniakaitė</i>	
Įvadas. Tautos tyrimų ištakos ir antropologija	17
Introduction. The Roots of the Study of People and Nations and Anthropology. Summary	27
<i>Olga Mastianica-Stankevič</i>	
Mečislavo Davainio-Silvestraičio etnografija, tautosakos rinkimas ir lietuvių modernios tautos kūrimosi procesai	31
The Importance of Mečislavas Davainis-Silvestraitis' Ethnography and Folklore Collection in the Process of the Creation of the Modern Lithuanian People. Summary	48
<i>Vida Savoniakaitė</i>	
Jono Basanavičiaus požiūris į lietuvių tautos tyrimus, 1879–1927	51
Jonas Basanavičius' View on the Research of the Lithuanian Nation, 1879–1927. Summary	77
<i>Irma Šidiškienė</i>	
Iš Lietuvos etnologijos istorijos: aprangos tyrimo pagrindų paieškos	81
From the History of Lithuanian Ethnology: In Search of the Basics of Clothing Research. Summary	109
<i>Auksuolė Čepaitienė</i>	
Kultūriniai lietuviškumo vaizdiniai <i>Aušroje</i> ir moksliniai kontekstai	113
Cultural Images of Lithuanianess in <i>Aušra</i> and their Scientific Context. Summary	138

Kiti straipsniai / Other Articles*Rūta Staniulytė*

- Piligrimystė Šiauriniu Šv. Jokūbo keliu: kelionių motyvai ir piligrimų santykiai 141
 Pilgrims on the Northern Way of St James: Motives and Relationships of Pilgrims. Summary 166

Dalia Sabaliauskienė

- Ritualinis mandagumas (*ta'ârof*) šiuolaikinio Irano visuomenėje ir tarpkultūrinėje komunikacijoje: Teherano šiaurinės dalies atvejis 169
 Ritual Courtesy (*ta'ârof*) in Contemporary Iranian Society and Intercultural Communication: The Case of Northern Tehran. Summary 188

Diskusijų forumas / Forum*Thomas A. Reuter*

- World Anthropology and its Institutional Challenges: A History of the Transformative Impact of Democratic Internationalisation on the Discipline of Anthropology 191
 Pasaulinė antropologija ir jos instituciniai iššūkiai: demokratiškos internacionalizacijos poveikio antropologijos disciplinai istorija. Santrauka ... 204

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

- Ethnologie française. Lituanie. Une anthropologie face à l'Histoire. V. Čiubrinskas (éd.), M. Segalen et al. (réd.) (*François Rugg*) 207
 Monika Frėjutė-Rakauskienė, Neringa Klumbytė, Andrius Marcinkevičius, Kristina Šliavaitė. Socialinis ir istorinis teisingumas daugiaetninėje Lietuvos visuomenėje: sampratos, patirtys ir kontekstai (*Dovilė Budrytė*) 210
 Yearbook of Balkan and Baltic Studies. E. Anastasova, M. Kõiva, Ž. Šaknys (eds) (*Audronė Daraškevičienė*) 214

Konferencijos / Conferences

- XIV SIEF kongresas Santjago de Komposteloje (Ispanija) (*Jonas Mardosa, Skaidrė Urbonienė, Žilvytis Šaknys*) 221
 IUAES 2019 kongresas Poznanėje – atsakas į disciplinai kylančias grėsmes (*Auksuolė Čepaitienė, Vytis Čiubrinskas, Aušra Teleišė, Vytautas Tumėnas*) 224
 SIEF II tarptautinė vasaros mokykla doktorantams Škotijoje (*Vaida Rakaitytė*) 229
 Seminaras Angelės Vyšniauskaitės gimimo šimtmečiui paminėti (*Rasa Paukštytė-Šaknienė*) 231

In Memoriam

- Stasys Gutautas 1954–2018 (*Jonas Mardosa*) 235

Yearbook of Balkan and Baltic Studies. Ekaterina Anastasova, Mare Kõiva, Žilvytis Šaknys (eds). Vilnius, Tartu, Sofia: ELM Scholarly Press, 2018, 1. 176 p.: illustr.; 2019, 2. 200 p.: illustr.

Pasirodė naujas humanitarinių mokslų žurnalas – *Balkanų ir Baltijos šalių studijų metraštis*. Bulgarijos, Estijos, Lietuvos ir Latvijos mokslininkai, vykdydami bendrus projektus, susijusius su Baltijos ir Balkanų šalių etnologiniais tyrimais, susitelkę į Tarptautinę Balkanų ir Baltijos šalių tyrimų draugiją (*The International Society for Balkan and Baltic Studies*). 2018 m. draugijos nariai suplanavo leisti metraštį, skirtą etnologijai, folkloristikai, religijotyrai ir gretutiniams mokslams. Čia spausdinami straipsniai, kuriuose analizuojami Baltijos bei Balkanų šalių visuomenėse vykstantys procesai. Metraščio pirmas tomas publikuotas 2018 m., o antras – 2019 m. Leidinio sudarytojai: Jekaterina Anastasova (Bulgarijos mokslų akademijos Etnologijos ir folkloro institutas bei Etnografijos muziejus, Sofija), Mare Kõiva (Estijos literatūros muziejus, Tartu) ir Žilvytis Šaknys (Lietuvos istorijos institutas, Vilnius).

Balkanų ir Baltijos šalių studijų metraščio pirmasis numeris

Svarbiausia pirmame žurnalo numeryje analizuojama tema – religija moderniajame pasaulyje. Dėmesys atkreipiamas į pastaraisiais metais (ir dešimtmečiais) išryškėjusius su šia tema besisiejantčius fenomenalius globalius procesus, taip pat – specifinius įvykius, vykusius ir vykstančius religijos laisvę atgavusiose posovietinėse šalyse.

Numeris pradedamas Solveigos Kruminos-Konkovos (Latvijos universitetas, Ryga) straipsniu „Religija postliberaliais laikais“. Tiriama religinio gyvenimo pokyčiai Latvijoje, būtent – tiek religijos institucijose, tiek visuomenėje, kuri vis labiau

domisi misticismu. Remiamasi Georgo Lindbecko postliberalizmo teorija, kurioje atkreipiamas dėmesys į XX a. antroje pusėje išryškėjusią „grįžimo prie tradicijų“ tendenciją, tradicijas pritaikant prie šiuolaikinio kultūrinio konteksto ir pateikiant naujas žmogaus prigimties ir gyvenimo tam tikroje kultūroje bei apskritai pasaulyje sampratas.

Robertas Parkinas (Oksfordo universitetas, Jungtinė Karalystė) gretina dvi katalikiškas šventas vietas: Lietuvoje – keletą šimtmečių piligrimų lankomą Šiluvą, siejamą su Švč. Mergelės Marijos regėjimais 1608 m., ir šio amžiaus pradžioje Šviebodzine (Lenkija) pastatytą Jėzaus Kristaus skulptūrą. Teigiama, kad Šiluva yra vieta, kurioje išreiškiamas religinis atsidavimas, kartu manifestuojama ir tautinė tapatybė. O Šviebodziną reikėtų laikyti daugiau turistiniu objektu, o ne vieta, kurioje išreiškiamas religinis atsidavimas. Analizuodamas šiuos atvejus, R. Parkinas kelia bendrą šventų vietų sampratos problemą: koks esminis kriterijus apibrėžia šventą vietą, ku ji skiriasi nuo tiesiog garsios vietos.

Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė (Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas) analizuoja Bulgarijos katalikų religinę tapatybę XX–XXI a. sandūroje. Aptariami skirtingi keleto vietovių bei regionų bendruomenių tapatybės bruožai. Atskleidžiama, kad bulgarai, apibrėždami savo tapatybę, labiausiai akcentuoja etniškumą. Priklausymas krikščionių religinei bendruomenei yra antras pagal svarbą tapatybės elementas, trečioje vietoje – konfesinė priklausomybė (ortodoksas, katalikas, protestantas, unitas). Išryškėja skirtingas religingumo akcentavimas skirtingų kartų tapatybėje: anūkai yra labiau linkę pabrėžti katalikišką tapatybę ir krikščioniškąsias savo senelių vertybes nei jų tėvai. Taip pat atskleidžiama, jog kaimui ir miestui būdingos skirtingos religingumo formos.

Jekaterinos Anastasovos straipsnyje analizuojamas etnografinis interviu su vienu Estijos neopagonių bendruomenės (sudaranti 11 proc. Estijos populiacijos) atstovu, nuolat migruojančiu tarp Estijos ir Suomijos. Kaip vieną iš neopagonybės bruožų autorė išskiria prisirišimą prie gimtosios vietos tikint, kad čia gyvena šios vietovės dvasios ir dievybės. Teigiama, kad šis tikėjimas, kaip ir tapatybė, kurioje svarbus vaidmuo suteikiamas folklorui (ar pseudofolklorui), yra prielaida emigraciją keisti sėkmingesniu migracijos modeliu – cirkuliuojančia migracija (*circular migration*). Taip pat konstatuojama, kad „autentiškos religijos“ perėmimas nebėra būdingas tik miesto elitui, tai tampa dvasingumo forma, paplitusia ir tarp „paprastų žmonių“. Šiame kontekste A. Anastasova kalba apie naujos nacionalizmo krypties radimąsi.

Mare Kõiva straipsnyje „Šventų vietų išradimas: medinės skulptūros ir šiuolaikinio kraštovaizdžio kūrimas“ aptaria šiuolaikinio liaudies meno reiškinį – energetinius stulpus. Pabrėžiama, kad analogiškas reiškinys yra gilias šaknis įvairių tautų tradicijose turintis fenomenas, atliekantis pasaulio socialinio ir simbolinio konstravimo vaidmenį. Konstatuojama, kad šiuolaikinėje Estijoje populiarūs energetiniai stulpai suliejami su vietos kraštovaizdžiu – juos kuriant naudojami tradicinės architektūros elementai, jie susieti su vietiniais mitiniais vaizdiniais. Teigiama, kad šie orientyrai yra svarbiausi kuriant šiuolaikinį kraštovaizdį ir išrandant šventas vietas.

Milenos Liubenovos (Bulgarijos mokslų akademijos Etnologijos ir folkloro institutas bei Etnografijos muziejus, Sofija) straipsnyje aptariamos Šv. Haralambuso Stebukladario – bulgarų tradicinėje kultūroje laikomo sargu nuo ligų ir bitininkų globėju – šventės tradicinės praktikos ir šiuolaikinės raiškos. Teigiama, kad ši šventė švenčiama Blagoevgrado regione: iki šių dienų išsaugota medaus šventinimo

bažnyčioje tradicija. Kartu ryškėja nauji šventės bruožai: didelis regioninių ir nacionalinių medijų dėmesys, kilęs pradėjus šventės metu šventinamą medų ir degančias žvakes dėti kryžiaus forma. Konstatuojama, kad šventė vis dėlto tebėra lokali – joje dalyvauja tik vietiniai žmonės.

Svetoslava Tončeva (Bulgarijos mokslų akademijos Etnologijos ir folkloro institutas bei Etnografijos muziejus, Sofija) analizuoja Bulgarijos antropologijoje mažai tyrinėtą temą – budizmo specifiką ir paplitimą Bulgarijoje. Straipsnyje teigiama, kad šis fenomenas turi būti tiriamas naujojo dvasingumo / naujojo religingumo paradigmos pagrindu. Keliami prielaida, kad budizmo populiarėjimas šiuolaikinėje Bulgarijoje yra nulemtas pirmiausia to, kad ši filosofinė-religinė sistema siūlo metodus, kaip spręsti šiuolaikinėse Vakarų visuomenėse itin aktualias persisotinimo racionalizmu, savanaudiškumo, vertybių stokos ir kt. problemas. Pavyzdžiui, budizmas siūlo meditaciją, kurios tikslas – įveikti stresą. S. Tončevos nuomone, šis mentalinių procesų valdymo būdas šiuolaikiniam Vakarų žmogui yra priimtinas ir dėl to, kad jis jau gana ilgą laiką yra įsitvirtinęs Vakarų psichologijoje ir psichiatrijoje. Taip pat teigiama, kad budizmo plitimas sietinas ir su jo galimybėmis keistis bei prisitaikyti prie naujų kultūrinių kontekstų.

Tatjanos Minijachmetovos (nepriklausoma tyrėja, Austrija) straipsnyje aptariamos magiškos knygos – literatūriniu bei etnologiniu požiūriu reikšmingi senojoje slavų kultūroje gimę tekstai, Bažnyčios uždrausti kaip juodoji literatūra. Apžvelgiama keletas magiškų knygų, pasiekusių Rusiją per pietinių slavų ir Baltijos regionus, istorija. Teigiama, kad šis kultūros paveldo objektas kol kas mažai tyrinėtas.

Žurnalo pirmame numeryje analizuojama ne tik religija. Antroje leidinio dalyje dėmesys koncentruojamas į problemas,

susijusias su šiuolaikinį pasaulį apibūdinančiais fenomenais – miestais, kultūromis ir migracijomis. Čia yra Žilvyčio Šaknio straipsnis „Draugystė ir laisvalaikis Lietuvoje ir Bulgarijoje“. Straipsnyje apibendrinami Vilniuje ir Sofijoje atlikto etnografinio lauko tyrimo rezultatai ir teigiama, kad abiejose sostinėse draugystė suprantama panašiai, tačiau Sofijos gyventojai yra linkę su draugais praleisti daugiau laiko, o vilniečiai dažniau mini laiko susitikti su draugais trūkumą. Kitas tyrimo medžiagoje atskleistas skirtumas – Sofijos gyventojai tradicines kalendorines arba valstybines šventes švenčia lankydami savo tėvus ir kitus giminaičius gimtinėje; Sofijoje tradicinių kalendorinių švenčių viešas šventimas neorganizuojamas. Lietuvos sostinėje organizuojami gausūs valstybinių ir tradicinių kalendorinių švenčių renginiai, sutraukiantys didelę dalį Vilniaus gyventojų. Ž. Šaknys daro išvadą, kad dėl šios priežasties Bulgarijoje formuojasi glaudesni sostinės gyventojų ryšiai su vietovėmis, iš kurių jie yra kilę, kartu labiau išvengiama tradicijų nykimo, kas atsitinka tradicines kalendorines šventes perkeliant į miestą.

Irmos Šidiškienės (Lietuvos istorijos institutas, Vilnius) publikacijoje gretinami neformalūs bendradarbių ryšiai Sofijoje ir Vilniuje. Konstatuojama, kad abiejose posovietinėse sostinėse bendradarbių bendruomenėse yra pažymimos svarbios kolegų gyvenimo sukaktys, ypač susijusios su darbinio gyvenimo ciklu. Tačiau pažymima, kad Sofijoje, kitaip nei Vilniuje, bendradarbiai nedalyvauja kolegų artimųjų laidotuvėse, retais atvejais pažymi kolegų vestuves ar vaiko gimimą. Išsiaiškinta, kad šis skirtumas būdingas ne tik dabarčiai: kitaip nei Lietuvoje, Bulgarijoje bendradarbiai nebuvo skatinami įsitraukti į svarbius šeimos gyvenimo įvykius ir sovietmečiu.

Guzel Stolarova (Kazanės federalinis universitetas, Rusija), remdamasi etnografinio lauko tyrimo ir kitais duomenimis,

analizuoja Kazanėje gyvenančių tadžikų imigrantų bendruomenės etnokultūrinius bruožus. Straipsnyje teigiama, kad Kazanėje apsigyvenę tadžikai daugiau laikosi tradicinio islamo varianto negu Tatarstano respublikos vietiniai gyventojai totoriai. Tai atsiskleidžia nagrinėjant maisto kultūrą. Konstatuojama, kad skirtingose etnokultūrinėse bendruomenėse skleidžiasi skirtingi musulmonų kultūros variantai. Daroma išvada, kad nors religija smarkiai veikia žmonių elgesį, skirtingomis gamtinėmis-geografinėmis, socioekonominėmis, istorinėmis ir kultūrinėmis sąlygomis tos pačios konfesijos žmonės sukuria skirtingus elgesio modelius.

Marijankos Borisovos (Bulgarijos mokslų akademijos Etnologijos ir folkloro institutas bei Etnografijos muziejus, Sofija) straipsnyje aptariamos užsienyje veikiančiose bulgarų mokyklose organizuojamos šventės. Pažymima, kad šios šventės sutelkia daug emigracijoje gyvenančių tautiečių ir atlieka svarbų vaidmenį formuojantis jų etniniam ir kultūriniam identitetui bei konsoliduojantis etninei bendruomenei. Daroma išvada, kad mokykla imigracijos atveju yra ne tik švietimo, bet ir kultūrinis bei visuomeninis centras.

Naujienuų ir recenzijų skyrelyje pristatomas 2018 m. Estijos literatūros muziejaus atliktas, rekordinio dalyvių skaičiaus sulaukęs tyrimas, kuriame dalyvavo Estijos moksleiviai. Jie buvo klausinėjami apie šventes ir jų šventimą, apie baimes ir būdus jas įveikti, apie vardus ir pravardes. Surinkti duomenys atskleidžia šiuolaikinio jaunimo mintis, jausmus ir tikėjimą. Tyrimo medžiaga vertinama kaip itin reikšmingas laikotarpio dokumentas.

Balkanų ir Baltijos šalių studijų metraščio antrasis numeris

2019 m. pasirodė Balkanų ir Baltijos šalių studijų metraščio antrasis numeris.

Viena svarbiausių šiame žurnalo numeryje analizuojamų temų – ritualų ir švenčių kultūra. Šventės šiuolaikinėse visuomenėse analizuojamos kaip vienas dinamiškiausių, o kartu vienas konservatyviausių, etninių kultūrų savitumą išlaikančių modernaus pasaulio reiškinių. Būtent šiai temai skirta pirmoji metraščio naujo numerio dalis.

Temos analizė pradedama Linos Petrošienės (Klaipėdos universitetas) straipsniu „Pasaulio šalių Užgavėnių šventės aprašymai XX a. pr. Lietuvos periodikoje“. Autorė apžvelgia 1905–1940 m. Lietuvos spaudoje pasirodžiusius straipsnius apie Užgavėnių papročius užsienio šalyse ir aiškinasi, kaip ši informacija paveikė Užgavėnių šventimo ritualus Lietuvoje.

Akvilė Motuzaitė (Turku universitetas, Suomija) straipsnyje „Kalendorinės šventės kaip transnacionalizmo forma ir kultūrinė strategija mišrioje suomių-lietuvių ir graikų-lietuvių šeimose“ gilinasi, kaip švenčiamos Lietuvoje svarbios kalendorinės šventės – Kūčios, šv. Kalėdos, šv. Velykos, Vasario 16-oji, Kovo 11-oji, Liepos 6-oji – mišrioje, užsienyje gyvenančių lietuvių šeimose. Ji nurodo, kad kalendorinės šventės, pasižyminčios specifinėmis tradicijomis, simboliais ir kitais sociokultūriniais bruožais, patekusios į kitą kultūrinę aplinką, įgyja naujų formų. Jos transformuojasi integruojant tam tikrus vietinės kultūros elementus arba peržengia šeimos ribas ir tampa bendruomenės šventėmis. Šitaip jos įgauna papildomų prasmų – tampa svarbiu tapatybės konstravimo elementu, savita šeimos kultūrinio gyvenimo dalimi. Autorė daro išvadą, kad mišrioje šeimose puoselėjamas švenčių praktikas galima laikyti viena iš transnacionalizmo apraiškų.

Irina Stahl (Rumunijos akademijos sociologijos institutas, Bukareštas) ir Barry L. Jackson (Pensilvanijos Blumsburgo universitetas, JAV) atkreipia dėmesį į speci-

finį, po komunistinės santvarkos griūties 1989-aisiais Bukarešte išryškėjusį fenomeną – žūtis vietų įpaminklinimo proveržį. Autoriai išryškina keletą svarbiausių šio reiškinio prielaidų. Atkreipiamas dėmesys, kad žūtis vietų įpaminklinimas turi gilią šaknis rumunų tradicinėje kultūroje, o komunistinis režimas šios tradicijos ištrinti iš žmonių atminties nesusėpė. Remiantis įvairiomis kultūrinės antropologijos teorijomis teigiama, kad viena svarbiausių žūtis vietų įpaminklinimo proveržio po 1989-ųjų revoliucijos priežasčių – staiga atsiradusi laisvė užsiimti iki tol draustomis religinėmis ir tradicinėmis praktikomis. Taip pat teigiama, kad žūtis vietų įpaminklinimo proveržį galėjo paskatinti ir paminklų 1989-ųjų revoliucijos herojams statymo kultūra.

Rasa Paukštytė-Šaknienė (Lietuvos istorijos institutas, Vilnius) straipsnyje „Šeimos šventės Lietuvoje ir Bulgarijoje: etniniai, konfesiniai ir kultūriniai bruožai“ kelia klausimą, kokią įtaką konfesinis arba etnis pagrindas daro šeimos narius suburiančių švenčių šventimui. Analizuojami svarbiausia šeimos švente laikomų Kalėdų šventimo ritualai Vilniuje ir Sofijoje. Autorė pažymi, kad XX–XXI a. sankirtoje tiek Sofijoje gyvenantys bulgarai ortodoksai, tiek Vilniuje gyvenantys lietuviai ir lenkai katalikai nepaprastai sureikšmina Kūčių vakarą. O vilniečiams rusams ortodoksams Kūčios nėra svarbi šventė. R. Paukštytė-Šaknienė daro išvadą, kad nepaisant sekularizacijos, religija išlieka svarbus faktorius, lemiantis šeimos švenčių formą. Kita vertus, ji nurodo, kad tai, jog rusų ortodoksų šeimose nešvenčiamos Kūčios, gali būti susiję su tuo, kad pagal Julijaus kalendorių, kurio laikosi rusai ortodoksai, Kalėdos švenčiamos 13 dienų vėliau. Tad jų Kalėdos dažnu atveju yra darbo diena, o tai, be jokios abejonės, yra svarbus veiksnys, lemiantis šventės šventimo pobūdį.

Nijolė Pliuraitė-Andrejevienė (Lietuvos liaudies buities muziejus, Rumšiškės) straipsnyje „Žaislai ir etninės tapatybės raiška sovietmečio Lietuvoje. Etnografinės lėlės ir skulptūrėlės“ daro prielaidą, kad etnografinių lėlių kūrimas sovietmečiu buvo viena iš socialinio judėjimo, siekiančio išsaugoti etninę kultūrą ir stiprinti tautinę tapatybę, formų. Straipsnyje aptariamos dvi tautodailininkų sukurtos etnografinių lėlių kolekcijos: „Kupiškėnų vestuvės“ ir „Užgavėnių kaukės“. Autorė teigia, kad šių kolekcijų kūrėjai sugebėjo sukurti darbus, kurie netapo sovietinės ideologijos įrankiais, priešingai – etnografinėmis lėlėmis buvo perduodamos tradicinės kultūros žinios, kurių sovietinis režimas netoleravo. N. Pliuraitė-Andrejevienė daro išvadą, kad etnografinių lėlių kūrimas buvo būdas perduoti informaciją apie senovinius papročius, kartu juos išsaugoti bei atgaivinti.

Anete Karlsonė (Latvijos universitetas, Ryga) straipsnyje „Tradicinių įgūdžių aktualumas šiuolaikinėje kultūrinėje aplinkoje“ atkreipia dėmesį į tai, kad šiuolaikinės visuomenės dėmesys nematerialiajam kultūros paveldui nemažėja. Šią išvadą ji daro remdamasi tekstilės dažymo augaliniais dažais tradicijos gyvavimo šiuolaikinėje Latvijoje ir Bulgarijoje tyrimais. Straipsnyje analizuojamos šio fenomeno prielaidos. Konstatuojama, kad tradicinių įgūdžių aktualumą šiuolaikinėje visuomenėje lemia plačiai paplitusios aplinkosaugos idėjos, didelės vertės tradicinei etninei kultūrai suteikimas bei kitos visuomenėje paplitusios sampratos ir vertybės.

Šiame numeryje taip pat aptariami tyrimai, skirti etniškumo, jo raiškos, formuojantis moderniai tapatybei, analizei. Čia gilinamasi, kaip braižomos etniškumo ribos šiuolaikiniame pasaulyje, su kokiais individo, o kartu rinkos poreikiais siejasi šis procesas.

Temos analizė pradedama Venetos Jankovos (Eötvös Loránd universitetas, Buda-

peštas, Vengrija) straipsniu „Totorių istorinė atmintis Bulgarijoje ir Lietuvoje – lyginamieji aspektai“. Atskleidžiama, kad tirtų bendruomenių kolektyvinės tapatybės Bulgarijoje ir Lietuvoje pasižymi dideliais skirtumais. Totorių tapatybė Bulgarijoje yra konstruojama oponuojant bulgarų nacionaliniam naratyvui, o Lietuvoje – pabrėžiant herojiškus žygius Lietuvos istorijoje.

Nadeždos Ryčkovos (Kazanės nacionalinis technologinių tyrimų universitetas, Rusija) straipsnyje „Kasdienio maitinimosi etika miesto totorių musulmonų maisto kultūroje“ analizuojama, kiek Kazanės mieste gyvenančių totorių maitinimosi praktika atitinka islamo religijos įtvirtintas normas. Kazanės totorių maitinimosi etika lyginama su musulmoniškai Kazanės tadžikų bendruomenei būdinga etika. Konstatuojama, kad totorių maitinimosi etika, be jokios abejonės, pasižymi tradicinės islamiškosios kultūros bruožais. Tačiau daroma išvada, kad galima kalbėti apie specifinį Kazanės totorių musulmoniškos maisto kultūros variantą, kai islamiškųjų elgesio normų ne visada laikomasi. Remiantis šiomis pastabomis straipsnyje išryškinama keletas Kazanės totoriams būdingų bruožų: savita etninė ir konfesinė tapatybė, radikalių islamo formų atmetimas bei glaudus ryšys su kitų etninių grupių ir konfesijų atstovais.

Galina Miškinienė (Lietuvių kalbos institutas, Vilnius) straipsnyje „Nacionalinių tradicijų saugojimo klausimas: Lietuvos totorių kulinarinis paveldas“ teigia, kad iki šiol mažai tyrinėta Lietuvos totorių virtuvė atskleidžia daug vertingos informacijos ne tik apie unikalias nomadiškos ikiislamiškos ir islamiškos kultūros susitikimo kontekste susiformavusias totorių tradicijas, bet ir apie specifines jų transformacijas dėl vietinių, Lietuvai būdingų maisto gaminių papročių įtakos. Nurodoma, kad Lietuvos totorių kulinarinis paveldas pasižymi ir baltarusiams, lenkams,

lietuviams bei kitoms Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tautoms būdingais maisto kultūros bruožais. Daroma išvada, kad Lietuvos totorių kulinarinis paveldas yra puikus fizinių ir dvasinių ryšių, susiejančių skirtingas epochas ir kultūras, pavyzdys. Tai itin vertingas tarpkultūrinių kulinarinio paveldo tyrinėjimų objektas.

Sergejus Ryčkovas (Kazanės V. G. Timiriasovo inovacijų universitetas, Rusija) pateikia publikaciją „Halal restoranų reklama: Kazanės pavyzdys“, kurioje analizuojama halal (musulmonų leistinos mitybos) kavinių ir restoranų pristatymas internetinėje erdvėje. Gretinant Kazanėje išplėtotą halal kavinių ir restoranų tinklą su tinklais, besikuriančiais kituose Rusijos miestuose, konstatuojama, kad būtent Kazanėje halal maitinimo įstaigų sistema yra labiausiai išplėtotą, čia sukaupta patirtimi galėtų pasinaudoti musulmonų organizacijos, veikiančios kituose regionuose. Atsižvelgiant į halal maitinimo įstaigų vartotojų poreikius plėtojama mintis sukurti sertifikavimo sistemą, užtikrinančią aptariamose maitinimo įstaigose teikiamų paslaugų halal standartų atitikimą.

Ana Pascu (Rumunijos valstiečių nacionalinis muziejus, Bukareštas) straipsnyje „Tapatybės raiška naratyvuose: Jului slėnio regiono (Rumunija) žemdirbių ir kalnakasių bendruomenių atvejis“ analizuojamas dviejų vienoje teritorijoje gyvenančių bendruomenių konfliktas. Jo ištakos sie-

kia 1840 m., kai Jului slėnyje atvykėliai iš užsienio pradėjo plėtoti kalnakasybą, o vietiniai valstiečiai regiono visuomenės hierarchinėje struktūroje tapo mažiau privilegijuota klase. Straipsnyje analizuojamas šių bendruomenių tapatybių perkonstravimo procesas šiandieninėje situacijoje – kalnakasiams praradus ekonominę galią, o vietinei bendruomenei suvokus tradicinės kultūros vertę.

Diskusijoms skirtoje žurnalo dalyje pristatomas Svetlanos Ryžakovos (Rusijos mokslų akademijos Etnologijos ir antropologijos institutas, Maskva) straipsnis „Indija“ Baltijos šalių kultūrinėje erdvėje: mastai, sampratos ir vaizdiniai“. Čia aptariami tie judėjimai Baltijos šalyse, ypač Latvijoje, kurių tikslas – pažinti ir praktikuoti Indijos kultūrą. Atkreipiamas dėmesys, kad svarbus Indijos bei indų kultūros sampratų ir vaizdinių susiformavimo šiame regione kontekstas yra ne tik globalūs kultūrų susimaišymo procesai. Autorės teigimu, svarbi domėjimosi indų kultūra Baltijos šalyse prielaida – romantizmo dvasia skelbiama mintis apie indų ir baltų kalbų bei kultūrų giminybę.

Džiugu, kad pasirodė naujas humanitarinių mokslų žurnalas, kuriame Baltijos šalių visuomenėse vykstantys procesai aptariami žvelgiant iš tarpkultūrinės perspektyvos. Sėkmės šio žurnalo rengėjams, kurių dėka plėtojamas Baltijos ir Balkanų šalių mokslinis pažinimas bei šių kraštų mokslininkų bendradarbiavimas.

Audronė Daraškevičienė

Lietuvos istorijos institutas

<https://doi.org/10.33918/25386522-1928013>

Lietuvos istorijos instituto mokslinis žurnalas „Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos“ leidžiamas vietoj nuo 1996 metų ėjusios etnologinių monografijų ir studijų serijos „Lietuvos etnologija“. Čia publikuojami Lietuvos ir užsienio etnologų ir antropologų straipsniai, recenzijos, mokslinė informacija, atskleidžiamos mokslinio gyvenimo realijos. Šis numeris – specialus teminis: „Tautos tyrimų ištakos ir antropologija“, jo sudarytoja – Vida Savoniakaitė.

ISSN 1392-4028

Mokslinis tęstinis leidinys

Lietuvos etnologija 19(28)
Socialinės antropologijos ir etnologijos studijos
2019

Redaktorė *Aldona Radžvilienė*
Dailininkė *Audronė Uzielaitė*
Maketuotoja *Žydronė Jakonytė*
Anglų kalbos redaktorius *Joseph Everatt*
Vertėja iš anglų kalbos / į anglų kalbą *Dalia Cidzikaitė*

2019 12 20. 16,38 leidyb. apsk. Tiražas 150 egz.
Išleido Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5, 01108 Vilnius
Spausdino UAB „Baltijos kopija“
Kareivių g. 13B, Vilnius